

Det Kgl. Miljøverndepartement
Postboks 8013 Dep
0030 Oslo

Oslo 28. juni 2002
Jnr. 253 /2002

NOU 2002:1 Fortid former framtid – utfordringer i en ny kulturminnepolitikk

Oslo Bymuseum har med interesse studert utredningen om kulturminner og ser den som et viktig skritt i retning av et mer handlekraftig kulturminnevern.

Som museum skal vi hovedsakelig kommentere kapitel 7, Museene i kulturminnearbeidet. Vi vil imidlertid også knytte noen kommentarer til de overordnede og innledende kapitlene om verdigrunnlaget og til enkelte punkter videre i utredningen.

3.3 Visjon, mål og strategier

Bymuseet er ikke helt tilfreds med kortformen av *visjonen* for en ny kulturminnepolitikk: *Kulturminner og kulturmiljøer – kilder til opplevelse, utvikling og verdiskaping.*

Etter vår oppfatning burde *kunnskap* løftes opp som det viktigste utbytte vi kan få gjennom kulturminnevernet. Kunnskap er riktignok nevnt i underpunkt 2 sammen med økonomiske verdier og opplevelser, men i denne sammenhengen blir denne mindre håndgripelige verdien utvannet. Kunnskap og innsikt kunne fortjene et eget punkt, siden det kanskje er disse faktorene som best legitimerer kulturminnevernet. I motsetning til *opplevelser* er kunnskaper overførbare, varige og til en viss grad objektive. Kulturminner er kilder til kunnskap og i sin tur til innsikter som skjerper vår mulighetssans og fremtidsberedskap. (Anders Johansen 1990).

Mye av det som sies i kapitel 3 er godt og velment, men til dels uklart og lite konkret. Oppramsingen av gode intensjoner kan noen steder virke mot sin hensikt. Både her og ellers i utredningen nevnes flere steder at det å gi folk følelsen av "tilhørighet og identitet" er et hovedargument og et mål for vern. Dette var en argumentasjon som ble flittig brukt av kulturvernere og museumsfolk i nasjonsbyggingens tid, men de er neppe like brukbare nå når nasjonen er ferdig bygget. Det kan diskuteres om kulturminner egentlig er eller bør være grunnleggende for menneskers identitetsfølelse, og kanskje er utfordringen i dag å vekke forståelse for at kulturminner har verdi uansett om de tilhører "oss" eller "de andre".

Et budskap som allerede frembæres i kapitel 3 er at kommunene bør få større innflytelse over og ansvar for kulturminner. Dette er et standpunkt som det er lett å innta prinsipielt, men problematisk å omsette i praktisk politikk. (Se nedenfor).

På s. 42 omtales kulturminnenes forhold til by- og stedsutvikling. Knappheten i dette avsnittet skuffer *Bymuseet*, som nok hadde ventet både her og andre steder å finne mer om byer og tettsteder, som for lengst er blitt rammene om de flestes daglige liv. Det er symptomatisk at det ikke finnes noen illustrasjon fra bymiljø til dette avsnittet, og knapt nok i hele utredningen –

bortsett fra på sidene 34 og 50. Vi noterer at "Kommunal planlegging bør utvikle bedre metoder og prosesser for å bruke stedenes egenart, kulturhistorie og estetiske kvaliteter, som virkemiddel for utvikling og nyskaping". Men hvem skal få alle kommuner til å følge oppfordringen, og hvordan? Lokalt er det ofte andre hensyn som står på fremst på dagsordenen, ikke minst etter initiativ fra utbyggerinteresser.

5. Eiere og rettighetshavere

Kapitlet munner ut i en rekke konkrete anbefalinger som Oslo Bymuseum helhjertet vil gi sin støtte til. Hvis alle ble gjort gjeldende, ville vi ha et mye sterkere kulturminnevern med en trygg økonomisk plattform. En anbefaling vil vi imidlertid ta avstand fra: "Alder som vilkår for å få vurdert eiendommens kulturhistoriske kvaliteter fjernes". At dette ikke er kulturminneutvalgets bokstavelige mening, fremgår av punkt 5.3.6. Der sier utvalget at alder ikke skal være det *eneste* kriteriet for automatisk fredning. Dette er vi enige i, men det må ikke overforenkles til et påbud om å fjerne alderskriteriet helt.

7. Museene i kulturminnearbeidet

Punkt 7.1 omtaler fellestrekk og ulikheter mellom kulturminnevernet og museene. Ikke minst har mål og midler langt på vei vært felles for det tradisjonelle bygningsvernet og friluftsmuseene. Men ulikhetene kommer etter vår mening ikke klart nok til uttrykk. Mens kulturminnevernet har som hovedbegrunnelse å verne objekter som kilder til kunnskap, har museene mer sammensatte formål, der *formidlingen* veier tyngre. Dette kan og bør gi seg utslag i ulik praksis i behandlingen av kulturminnene. Det ideelle vern innebærer en kompromissløs *konservering* av alt overlevert autentisk materiale – uoppnåelig i praksis, men likevel udiskutabelt i prinsippet. Museene skal også ta vernehensyn, men som institusjoner i folkeopplysningens tjeneste er deres oppgave i ytterste konsekvens å formidle ideer, og til det formålet bruker de gjenstander og hus som illustrasjoner og rekonstruerte scenarier. Da må disse gjøres tilgjengelige og regisseres for formålet, selv om det kan medføre brudd med rådende oppfatninger om korrekt vern.

I punkt 7.5 diskuteres samarbeid mellom museer og kulturminnevern. Her sies det at den pågående konsolideringsprosessen i museumssektoren kan "gi museene et bedre grunnlag for å kunne ta et mer selvstendig ansvar for forvaltning av kulturminner og kulturmiljøer". Dette kan så være, hvis museene gjennom konsolideringen kommer til å råde over større faglige ressurser. Men det kan like gjerne tenkes at en konsolidering gir oss færre og større enheter som dermed får større avstand til de lokale kulturminnene, slik at forvaltningsansvaret like gjerne bør bli liggende på fylkesplanet. Det synes her å være en viss motsetning mellom kulturminneutredningen og museumsmeldingen (Nr. 22 1999-2000). Den førstnevnte tar til orde for å delegere ansvar til kommunene, mens den sistnevnte har som uttalt hensikt en sentralisering av museumssektoren og i den forbindelse vil rasjonalisere bort de minste enhetene, som ofte er det lokale museet i en kommune.

I denne forbindelse virker det lite gjennomtenkt når kulturminneutredningen i punkt 10.2 anbefaler formidling som en sentral kommunal satsning, gjerne knyttet til de nye konsoliderte museumsenheter, og ellers anbefaler museene som medspillere for forvaltningen. Dette kan bli vanskelig å omsette til praktisk politikk, ettersom avstanden mellom museer og kommuner flest trolig vil bli større som følge av konsolideringen.

Oslo Bymuseum mener at forvaltningsansvaret fortsatt må ligge i offentlig sektor, og fortrinnsvis på et forvaltningsnivå som sikrer tilstrekkelig avstand til ulike lokale interesser, slik at det om nødvendig også kan tas "upopulære" beslutninger i kontroversielle saker. Det hindrer ikke at kommunene bør trekkes sterkere inn, særlig i det praktiske bygningsvernet.

Museenes rolle ser vi først og fremst som kunnskapsforvaltere og kunnskapsformidlere. I den grad (friluftsmuseene) innehar praktisk bygningsvernkompetanse, er det viktig at denne også kommer kulturminner utenfor museet til gode. Museene bør også settes i stand til å markere seg sterkere enn hittil som produsenter og leverandører av teoretisk kunnskap gjennom forskning og dokumentasjon. Uendelig mange temaer for kulturhistorisk forskning, også de som tilsynelatende handler om noe annet, vil kunne frembringe resultater som kulturminnevernet direkte eller indirekte kan dra nytte av. Dette kan gjelde så vel praktisk bygnings- og gjenstandspåbehold som den mer teoretisk baserte utvelgelsen av kulturminner for vern.

Vi understreker det som i utredningen sies om museene som "utstillingsvindu og førstelinje for forvaltningen i møte med lokalsamfunn og frivillige krefter". Nettopp den rollen museene har som folkeopplysere gjør dem til naturlige aktører i denne sammenheng. De beste friluftsmuseene er "paradenumre for vernemakten" og bidrar trolig mye til å popularisere vernetanken gjennom holdningsskapende formidling. Hvis museet klarer å inngi de besøkende forståelsen for at gamle hus og ting er interessante, vil det føre til at folk engasjerer seg mer aktivt i å bevare tilsvarende forekomster i eget eie og eget miljø.

Oslo Bymuseum holder til i og forvalter et fredet bygningsmiljø, og det har gitt erfaringer som ganske sikkert deles av mange andre museer. Offentlige tilskudd til museet rekker aldri langt nok til å løse alle oppgaver, og museene tvinges ofte til å ta det ubehagelige valg mellom å forsømme museumsdriften eller å la kulturminnet forfalle. Vi kan på denne bakgrunn slutte oss til anbefalingen om at "museumssektoren tilføres tilstrekkelige midler, slik at den blir i stand til å holde sine kulturhistoriske bygninger på et tilfredsstillende vedlikeholds nivå".

8. Juridiske virkemidler

På s. 88 sies det at bygninger på friluftsmuseer ikke er vurdert for fredning, fordi den offentlige kulturminneforvaltningen mener at de er forringet ved flytting ut av opprinnelig sammenheng. Dette er et unyansert standpunkt som i ytterste konsekvens frakjenner friluftsmuseene deres eksistensberettigelse. Det er u diskutabelt at de fleste kulturminner taper noe ved å bli revet ut av opprinnelig kontekst, og flytting ved demontering vil også gå ut over sammenhenger og autentiske materialer, særlig utfyllende og sammenbindende deler. Men tapet er ikke absolutt; avhengig av objektets art vil det kunne innplasseres på en skala fra ubetydelig til alvorlig. I denne diskusjonen må det også minnes om at opprinnelig miljø ikke er en statisk størrelse, men ofte er så forandret og forringet at kulturminnet oppfattes som et fremmedelement. Det kan anføres til fordel for flytting at man kan oppnå en *museal* bevaring, altså en bygningspleie etter ideelle retningslinjer, og uten hensyn til eieres og brukeres krav til komfort og innredningsstandard – krav som for de fleste fredede kulturminner også innebærer mer eller mindre alvorlig verditap. Det er uheldig om flyttede hus i utgangspunktet blir fraskrevet verdi som kulturminner og dermed automatisk erklæres ikke fredningsverdige. Kulturminnevernet bør ikke si fra seg sitt sterkeste virkemiddel for en så stor og sammensatt kategori av bygninger, hvor det er grunn til å anta at et stort antall representerer slike verneverdier at fredning vil være hensiktsmessig.

Oslo Bymuseum gir sin fulle tilslutning til det som sies i punkt 8.6 om bevaringsregulering etter Plan- og bygningsloven. Dens § 25.6 gir i praksis liten beskyttelse for annet enn den ytre hovedform hos en bygning, mens autentiske materialer med aldersverdi kan fornyes ukontrollert, og som regel med store verditap som følge. Lovens bestemmelser bør skjerpes med henblikk på å redde uerstattelige bygningsdeler, og slik at den også kan sikre verdier som knytter seg til bygningers indre.

9. Styrking av de økonomiske virkemidlene

Vi gir vår helhjertede tilslutning til anbefalingene i dette kapitlet og understreker at det er selve kjernepunktet i arbeidet for et bedre kulturminnevern at det får adekvate økonomiske rammer. Staten må ta det opplagte ansvaret den har for fredede kulturminner ved å stille til rådighet tilstrekkelige tilskuddsmidler til istandsettelse og vedlikehold, og private eiere av fredede kulturminner må gis skatte- og avgiftslettelse som kompensasjon for de merutgifter og restriksjoner de pålegges. Det statlige kulturminnefondet er et verdifullt tiltak – men fondet må ha en størrelse som monner i forhold til akkumulerte tilskuddsbehov.

11.8 Forskning omkring kulturminner og kulturmiljøer

Oslo Bymuseum er kjent med at det er vanskelig å få støtte til forskningsprosjekter innenfor tradisjonelle fagområder som er relevante for kulturminnevernet. Områdeinndelingen innenfor Norges forskningsråd er dårlig tilpasset kulturminnevernets behov, og programmene innenfor områdene er så grovmaskede til at mange aktuelle prosjekter vil falle utenfor. Det er sterkt å anbefale at det åpnes lettere adgang til å fremme frie prosjekter, og at det opprettes et forskningsprogram som direkte retter seg mot behovene innenfor kulturminnevernet.

Oslo Bymuseum finner mye positivt i kulturminneutredningen og håper at den vil få følge av en stortingsmelding som konkretiserer anbefalingene i utredningen og legger forholdene til rette for et sterkere kulturminnevern gjennom økonomiske og juridiske virkemidler.

For Oslo Bymuseum

Lars Roede
Museumsdirektør

Kopi til:

Kultur- og kirkedepartementet

Norges Museumsforbund

Norsk Museumsutvikling

Oslo kommune, byrådsavdelingen for kultur og utdanning

Oslo kommune, byantikvaren